

Çanakkale Savaşları'nda Yer Alan İtilâf Askerlerinin Dini-Etnik Yapısı ve Sahip Oldukları Türk İmajı

The Ethnic and Regional Profile of the Allied Soldiers Whom Took Place at the Gallipoli Campaign and Their Imagine of the Turk

Burban Sayılır*

Özet

Bu makalede, Çanakkale Savaşları'nda yer alan İtilâf askerlerinin etnik-dinsel yapısı, askerlere çizilen Türk imajı işlenmeye çalışılmıştır. İtilâf ordusunda değişik etnik ve dinsel kökenden gelen binlerce asker vardı. Bu askerleri tek bir ülkü etrafında toplamak oldukça zordu. Bunun zor olduğu Çanakkale Savaşları'nda açıkça ortaya çıkmıştı. İtilâf Devletleri yetkilileri sömürgelerden getirdikleri askerlere olumsuz bir Türk imajı çizmişlerdi. İtilâf Devletleri yetkilileri bununla, askerlerin Türkler karşısında başarılı olacakları ve savaşa güçlerinin artacağını sanmışlardı. Ancak yaşanan olaylar hiç de böyle olmadığını ortaya koymuştu.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Savaşları, 1915, First World War, Türk İmajı, Sömürge, Avustralya, Yeni Zelanda

Abstract

It is tried to explain the ethnic and regional profile of the Allied soldiers who took place at the Gallipoli Campaign and the imagine of the Turkish for them in this article. There were thousands of soldiers belong to different regional and ethnic sources in the Allied Army.. To gather this soldiers around an idea was difficult. This difficulty was clearly proved in the Gallipoli Campaign. Allied forces had drawn negative Turkish imagine for the soldiers who were brought from the colonies. The Allied Forces authorized thought that would built up the power of the soldiers to fight against the Turkish soldiers and to win the campaign. However, the realities were not like this.

Keywords: Gallipoli Campaign, 1915, First World War, Turkish Imagine, Colonies, Australia, New Zeland

---

*Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
burhansayilir@hotmail.com

Askerlerin Etnik ve Dinsel Yapısı

Çanakkale Savaşları'na katılmak üzere Mısır'da toplanmaya başlayan İtilâf Devletleri ordusu, değişik etnik ve dinsel kökenden gelen askerlerle rengarenk bir görüntü sergilemişti. Bu askeri yapı içinde İngiliz, İskoç, İrlandalı askerlerin yanında Fransız birlikleri de yerlerini almışlardı. Ayrıca, yabancı lejyonerler, Hindistan'dan gelen Gurkhalar, Sikhler, doğulu Yahudi ve Rumlar'dan oluşan amele taburları, Kuzey Afrikalı, Cezayirli piyadeler -*Zuaveler*¹, Anadolu'dan göç etmiş ve adalı olan Rumlar, Filistin'den göç etmiş olan Yahudi gönüllüler² ve son olarak da sayıları tam olarak bilinmeyen ve tamamına yakını gönüllü olan Avustralya ve Yeni Zelandalılar, toplanma yerinde hazır bulunmuşlardı³.

İngiliz ordusunda yer alan Hintliler, Sikh, Pathan, Jat, Gurkha, Bahici, Madrassi, Rawalpindi, Napal gibi değişik etnik kökenlerden bir araya getirilmiş bir gücü ve bunların birçoğu farklı dini inançlara mensuptu. Bu grupların içinde Gurkhaların farklı bir önemi vardı. Bunlara Hint ordusu içinde ortaya koydukları savaşçı kimliklerinden dolayı "seçme asker" adı verilmişti. Gurkhalar, Nepal halkındandı ve Himaliyaların çetin doğa koşullarında yaşıyorlardı. Nepalliler, Büyük Britanya İmparatorluğu dominyonlarından biri olarak, ilk defa 1814'te, sayıları az da olsa, Büyük Britanya'ya asker vermişlerdi. 1914'e gelindiğinde ise sayıları oldukça artmış ve İngiliz ordusunda savaşan Gurkhaların sayısı 26.000'e ulaşmıştı⁴.

İngiliz ordusunda savaşan sayıca en önemli unsur, Yeni Zelandalılar ve Avustralyalılardı. Bunların hiçbirinin savaş deneyimleri yoktu ve Çanakkale Savaşı için kendilerine bir ay gibi kısa bir süre askeri eğitim verilmişti⁵. Coğrafi konum olarak çok da tehdit altında bulunmamalarına rağmen, olası bir Çin ve Japon tehdidine karşı, İngiliz asıllı göçmenlerin oluşturduğu ve genellikle İskoç, İrlandalı, Welsh, Cockney, Midland veya batı aksanı ile konuşan dominyon halkı tarafından bir ordu oluşturmuşlardı. Genel yapı itibarıyla emperyalist girişimlere karşı çıkmışlar, küçük devletlerin büyük devletler tarafından sömürülmesini "kınamışlar" ve bağımsızlık akımlarını desteklemişlerdi. Ancak Anavatana olan bağlılığı gösterme duygusu bütün bu savundukları değerleri bir bir onlara unutturmuştu. Dominyonlar yasasına göre, İngiltere'nin bir savaşa girmesi durumunda, Avustralya ve Yeni Zelanda meclisleri isterlerse tarafsız kalabilirlerdi. Ancak onlar Birinci Dünya Savaşı'na giren İngiltere'yi ateşli bir şekilde desteklemişler ve ülkelerinin her bir tarafından gönüllüler, akın akın askere yazılmaya koşmuşlardı. Böylece savaş literatürüne Anzac -*Avustralian and*

¹ Capitaine Henri Feuille, *Face Aux Turcs: Gallipoli 1915*, Paris 1934, s. 46.

² Charles Roux, *L'expédition des Dardanelles au jour le jour, Çanakkale Seferi*, İstanbul 1331, s. 81

³ H. Newinson, *The Dardanelles Campaign*, London 1918, s. 70.

⁴ Ian Hamilton, *Gallipoli Diary/Gelibolu Günlüğü*, Çev. Osman Öndeş, İstanbul 1972, s. 283.

⁵ E. A. Bartlett, *Çanakkale Raporları*, Çev. Rahmi, İstanbul 1332, s. 74.

New Zeland Army Corps-⁶ adıyla geçecek bir askeri güç oluşturarak İngiliz ordusu içerisinde Gelibolu'ya, hiç tanımadıkları, tarihte hiç karşı karşıya gelmedikleri bir “düşmanla” savaşmaya gelmişlerdi ve İngiltere ile dominyonlar arasında yapılan anlaşma uyarınca her birine günde altı şilin, ayda dokuz sterlin maaş verilmişti⁷. Bu da, Anzak birliklerindeki askerleri gönüllü askerlikten çıkarıp daha çok paralı asker hâline dönüştürmüştü. Ne var ki, savaşın ilerleyen safhalarında Anzakların aldıkları maaşlar İngiliz ve Fransız askerleri arasında yoğun huzursuzluklar yaratmıştı⁸.

İngiliz asıllı koloni askerlerinin oluşturduğu Anzak birliklerinin bir kısmını da, Yeni Zelanda'nın kuzeyinde yer alan Polinezya adalarından gelen Maori ve Cook Adalar Topluluğu ve Ellice-Gilbert Takımadalarından gelen *Raratongan* adı verilen yerliler oluşturmuştu. Bunlar oldukça savaşçı bir yapıya sahiptiler ve hiçbiri Türklerin kim oldukları ve Türkiye'nin nerede olduğu hakkında en ufak bir bilgiye sahip değildi. Bunların hiçbirisi uğruna savaştıkları İngilizlerin dilini bile bilmiyorlardı⁹.

Avustralyalılar ve Yeni Zelandalılar yüzyıl kadar önce ataları buralara göç etmiş ve İngiliz kanından olan, “ufak tefek”, “esmer”, “aç insanlar” olan atalarının tersine “iri yapılı”, “uzun boylu” bir nesil olarak savaş meydanlarında boy göstermişlerdi. Sesleri bile kendilerine has kısık bir hâl almış, lehçeleri “garip” bir “argoya” dönüşmüştü. Kullandıkları “küfürler” ve deyimlere en hoşgörülü ordularda bile tahammül edilemezdi. İngilizler adına savaşmaya gelmişlerdi ama İngiliz komutanlarını fazla ciddiye almazlar, selam vermek gibi

⁶ Türkler, “Anzak” kelimesinin ne anlama geldiğini esir alınan askerlerden öğrenmişlerdi. Beşinci Ordu Komutanlığı'nın Kuzey Grubu Komutanlığına gönderdiği 7 Ağustos 1915 tarihli yazısında, esir alınan ve sorgulanan bir Avustralyalı askere Anzak kelimesinin anlamının sorulduğu, ancak askerin bilmediğini söylediği bildirilmişti. Aynı yazıda esir alınan bir İngiliz'in ise, Anzak kelimesinin “Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu” anlamına geldiğini söylediği belirtilmişti (Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 542, Dos: 2115, Fih: 26-1)

⁷ Hamilton, *a.g.e.*, s.283.

⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 3437, Dos: 157, Fih: 30 (3-5); Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 3437, Dos: 157, Fih: 32 (3-5).

⁹ Hamilton, *a.g.e.*, s. 286; Maori savaşlarının tanıdık bir biçimi vardı. Savaşlar daima öç alma duygusunu ortaya çıkartırdı ve bir grubu baskına gönderip düşmanı öldürmekle bu duygu bazen körelmezdi. Maori savaşçıları korkunç derecede acımasızdı. Önce bir toplantı yapılır ve işlenen suçlar bir bir sayılarak savaş şarkıları söylenir, silahlar sergilenir ve savaşa gidecek olanlar yola çıkardı. Eğer düşmanla açık arazide karşılaşır saflarını bozmayı başarırlarsa bunu izleyen bozgunun dehşet verici sonuçları ortaya çıkardı: Hızlı koşan bu savaşçıların hedefi hiç durmadan karşılarındakini kovalamak ve yaklaştıkları anda sakatlayacak bir tek darbe indirip arkalarından gelenlerin adamın işini bitirmelerini sağlamaktı. Güçlü ve hızlı koşan bir savaşçının hafif mızrağıyla on, on iki kişiyi arkadakilerin öldürülmesini sağlayacak biçimde yaralaması son derece olağandı. (John Keegan, *Savaş Sanatı Tarihi*, İstanbul 1995, s. 47)

askerliğin gereklerini bile yerine getirmezlerdi. Mısır'da toplandıkları sırada kendi “başlarına buyruk” olarak her gece binlercesi atlarına binerek kahvelere ve “uygunsuz” yerlere gitmişler ve şehir hayatını da yaptıklarıyla çekilmez hâle getirmişlerdi. Belki de bu “başına buyrukluğun” en önemli nedeni, bunların hepsinin ilk kez savaşa gidiyor olmalarıydı. Zaten askeri disiplini sağlayacak yeteri kadar zaman da kalmamıştı. Neye sahipler ise onunla cepheye sürülmüşlerdi¹⁰. Yeni Zelandalılar, tepesi kesik hatlarla dörtgen şeklinde bastırılmış bir kanadyen şapka giymişlerdi. Şapka şeridinin ortasında kırmızı bir çizgi vardı. Ceketlerinin omuzlarında “New Zeland” kelimelerinin baş harfleri olan “NZ” rumuzu takılıydı. Avustralyalılar, kanadyen şapkalarının tüfek asılan sol omuz tarafını yukarı bastırmışlardı.¹¹

İtilâf Devletleri ordusunda bulunan unsurlardan birisi de, savaş öncesinde Anadolu'dan göç etmiş Rumlar ile adalı Rumlardan oluşan gönüllülerdi. Bunlar ananevi olarak yürüttükleri bir politikanın sonucu olarak hem eski yerlerine geri dönmek hem de önceden beri buraların “Rum toprağı” olduğu düşüncelerine - *Megali İdea*- hizmet etmek için İtilâf ordusu içinde yer almışlardı¹². Bu düşüncelerinden hiçbir zaman vazgeçmemişler ve fırsat buldukça bu amaçlarını gerçekleştirmek için girişimlerde bulunmuşlardır. Bunların silahlı güce dayanan girişimlerinin en son örneği, Türk Kurtuluş Savaşı öncesi giriştikleri, Anadolu'nun istilası ve ilhakı hareketiydi.

19. yüzyılın sonlarında Suriye ve Filistin'den göçeden Yahudilere gelince, genelinin Rusya'dan gelen ve Wardian kampında yer alanlarla “Assyrian Jewish Refugee Mule Corps” -*Suriyeli Yahudi Mülteciler Alayı*- daha çok bilinen tanımı ile Siyonistler, Albay J. H. Patterson komutasında 500 ile 750 kişilik bir katırlı Yahudi birliği oluşturulmuştu¹³. Bunlar da kendilerine sözü verilen bağımsız Yahudi Devleti vaadine -*Arz-ı Mev'ud* güvenerek cepheye koşmuşlardı. Her ne kadar bu alayın Siyonist Alayları hâline getirilmesi İtilâf Devletleri içinde hoş karşılanmamış ise de İngilizler, Yahudilerin bağımsız devlet kurma hayallerini de çıkarlarına uygun bir hâle getirerek onların bu düşüncesinden yararlanma yoluna gitmişlerdir. Yahudiler'e verilen vaatler sonucu, birçok Yahudi gazeteci ve bankerin destekleri sağlanmak istenmişti. Sağlanacak bu destek ile Yahudi gazetecilerin İngiliz davasına renk katması, Yahudi bankerlerin de İngiliz girişimleri için para

¹⁰ Şefik Aker, *Çanakkale Arburnu Savaşları ve 27. Alay*, İstanbul 2001, s. 5; Bartlett, *a.g.e.*, s. 74.

¹¹ Hamilton, *a.g.e.*, s. 286.

¹² Newinson, *a.g.e.*, s. 70; Fransızlar'ın para karşılığında Girit'ten topladıkları 500 kadar Rum Griparis komutasında Mesailer gemisi ile İtilâf ordusuna katılmak üzere 25 Mart 1915'te Girit'ten hareket etmişlerdi. (Halis, *Çanakkale Raporları*, İstanbul 1975, s. 95.)

¹³ Harold Pollins, “11th Tower Hamlets Volunteers: The First Jewish Unit in the British Army”, *The Bulletin of the Military Historical Society*, Vol.48, No. 191. February 1998; *Musevilerle 500 Yıl*, Ankara 1992, s. 31. ; Newinson, *a.g.e.*, s. 70-71.; Ayrıca konu ile ilgili olarak daha geniş bilgi için bkz. J. H. Patterson, *With the Zionists in Gallipoli*, 1916.

yağdırmayı hedeflenmişti.¹⁴

İtilâf ordusunda Ermeniler'in de bulunduğunu İ. Hakkı Sunata'nın yaşadığı bir olay ortaya koymuştu. Sunata, çarpışmaya girdiği İtilâf askerlerinden birinin yaralandığı sırada "Ah Vasvas!" şeklinde seslendiğini duymuştu. "Vasvas" Ermenice'de "Allah" anlamına gelen bir sözcüktü¹⁵.

İtilâf ordusunda Çanakkale'ye Türklerle savaşa getirilmiş, sayıları az da olsa, Kuzey Afrika Müslümanlarından da asker vardı. Bunlar Sudanlı, Senegalli, Faslı gibi Fransız sömürgelerinden zorla getirilmiş askerlerdi¹⁶. İtilâf Devletleri'nin sömürgelerinden asker alma yöntemi ile ilgili en çarpıcı bilgiyi, Fransız ordusunda Çanakkale'ye savaşmaya getirilmiş olan ve Ağustos ayı ortalarında esir alınan Senegalli bir askerin ifadesi açık ve net olarak vermişti. Senegalli Müslüman asker ifadesinde, Fransızlar'ın kendilerini nasıl zorla askere aldıklarını ve kendilerine Türkler'i nasıl tanıttıklarını şöyle anlatmıştı: "... Ben Senegalliyim ve babamın adı Muhammed'dir. Fransızlar dini inançlarımızın gerektirdiği ibadetleri yerine getirmemize izin vermiyorlar. Bizi memleketimizden zorla toplayıp kopararak buraya getirdiler ve hemen savaşa sürdüler. Biz Müslümanlarla savaştığımızı bilmiyorduk. Ülkemizle ilgisi olmayan bu topraklarda savaşmak istemiyoruz. Bize Türkler'in esirleri kestiklerini söylediler. Bundan dolayı teslim olmaktan kaçınıyorduk. Bizimkiler Türkler'den bu kadar iyi muamele göreceklerini bilseler, hepsi Türklerin tarafına geçerlerdi. Fransızlar bütün silahlarımızı topladılar. Adam başına günlük 4 frank vergi aldılar. Bu defa da Almanlar'a savaş ilân etmişler. Bizim taraflara geldiler. Reisimizden asker istediler. O da asker kalmadığını söyleyince onu dövdüler ve zorla herkesi toplayarak cepheye sürdüler. Birçoklarımız Almanlarla yapılan savaşlarda öldük, artık yetişkin kimse kalmadı..."¹⁷ Senegalli Müslüman esir askerin bu ifadeleri, gerek iç propaganda, gerekse yabancı gazetelerden alıntı yapılarak Batı ve İslâm kamuoylarında da bilinmesi için, Türk askeri yetkililerin direktifleri doğrultusunda bazı büyük Türk gazetelerinde de yayımlanmıştı¹⁸.

Kendiliğinden teslim olan Hintli bir asker, 8 Haziran 1915 tarihli ifadesinde, İtilâf Devletlerinin kendilerini nasıl askere aldıklarını şöyle anlatmıştı:

"...Hindistan'ın kuzeyinde Çin sınırında bulunan Gurkha ahalisinden olup, 6. Gurkha taburuyla savaşa geldim. İngilizler Adalar Denizi'ndeki adalarda ne kadar İslam ve esir asker varsa hepsini

¹⁴ Hamilton, *a.g.e.*, s. 62

¹⁵ İ. Hakkı Sunata, *Gelibolu'dan Kafkaslara Birinci Dünya Savaşı Anıları*, İstanbul 2003, s. 174.

¹⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 258, Dos: 1068, Fih: 3-4; Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 258, Dos: 1068, Fih: 3-2; Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 258, Dos: 1068, Fih: 3;

¹⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 540, Dos: 2107, Fih: 30-1.

¹⁸ "Esir Bir Müslüman Askerin İfadâtı", *Tanin Gazetesi*, 28 Ağustos 1915.

Fransa'ya sevk etmişler. Ne kadar Hint askeri varsa hepsi perişan bir hâlde. İsyân edenleri veya hırılı çıkaranları derhal idam ediyorlar..."¹⁹

Askerlerin Sahip Oldukları Türk İmajı

Çanakkale'ye Türkler ile savaşmaya gelen askerlerin çoğunun gerçek anlamda Türkler hakkında neredeyse hiçbir bilgisi yoktu. Askerler Türkleri, kendilerine İngiliz ve Fransız askeri makamlarının çizdikleri resimlerden tanımışlardı. İngilizler ve Fransızlar çizdikleri resimlerin, bu askerlerin Türkler'e yönelik düşmanlık duygularını körükleyen unsurlar içermesine özen göstermişlerdi. Yapılan yoğun propaganda ile de desteklenerek oluşturulan Türk imajının sonucu olarak sömürgelerden, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan getirilen askerlerde yoğun bir Türk düşmanlığı oluşturulmuştu.

Savaş sırasında yaralanıp esir alınan İtilâf askerleri ile tedavi gördükleri İstanbul'daki askeri hastanelerde görüşen Associated muhabiri Alman asıllı Amerikalı gazeteci Schreiner, izlenimlerini bir rapor hâline getirerek bunu Alman makamlarına sızdırmıştı.²⁰ Söz konusu rapora göre, Gelibolu'ya çıkarma yapılacağı belli olunca Kahire, Sidney, Melburn, Vellington ve Londra gibi büyük şehirlerde yayınlanan gazeteler, Türkler aleyhine ön yargılı bir kamuoyu oluşturmak için, savaş esirlerine çok kötü davranıldığını da içeren yoğun ve yaygın bir karalama kampanyasına girişmişlerdi. Bu propagandaya maruz kalan Anzaklar'ın savaşacakları Türk askeri ile ilgili kanaatleri şöyleydi: "Abdul Acımasız, vahşi, zavallı, barbar Türk..."

Pte Jonatham Walling adındaki bir İngiliz askeri, esir alındığında yapılan sorgusunda, "... *Türkler esirleri kesiyor, bundan dolayı bir İngiliz, intiharı esarete tercih etmektedir...* " demişti²¹.

İngiliz ordusunda savaşa katılmış bir Avustralyalı asker ise kendilerine, İngilizler'in çizdikleri Türk tanımlamasının da etkisi altında kalarak, Türkler hakkında birçok yanlış ve asılsız bilgiye sahip olduklarını ve savaştıkları düşmandan bile tam olarak haberdar edilmediklerini belirtmişti. Bu asker, esir olduğunda verdiği ifadesinde, savaş öncesinde İngilizlerin kendilerine Türklerle ilgili şunları söylediğini ifade etmişti: "... İngilizler bize diyorlardı ki, Almanlar, İngiltere'yi istila etmek istiyorlar. Sonuçta Avustralya'yı alacaklar. Almanlar'a karşı savaşmak gerekir. Biz Almanlarla savaşmak için getirildik. Karaya çıktığımızda Türklerle savaştığımızı anladık. Bize, Türkler'in esirleri kestikleri söylenmişti..."²²

¹⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 540, Dos: 2107, Fih: 7-1.

²⁰ Genelkurmay ATESE Arşivi, Kls: 258, Dos: 1068, Fih: 2-3. (Bu raporla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Vahdet Keleşyılmaz, "Çanakkale Muharebeleri Hakkında Bir Rapor ve Bir Değerlendirme", *Atatürk Araştırma Merkezî Dergisi*, S. 43, Mart 1999, s. 75)

²¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 540, Dos: 2107, Fih: 30-1.

²² Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 540, Dos: 2107, Fih: 5-2, 5-3.

17 Mayıs 1915'te esir alınan Avustralyalı bir er ile bir çavuş yapılan sorgularında, aynı konulara değinmiş ve Türklerin neredeyse “insan yiyen yamyamlar” olduklarının kendilerine ima edildiğini söylemişlerdi: “... Almanlara karşı savaşa gidiyoruz diye karaya çıktık. Türklere karşı savaştığımızı anlayınca çok şaşırдық.. Türklere esir olursanız sizi bir taraftan keserler bir taraftan da yerler diye içimize korku saldılar...”²³

İngiliz ve Fransız askeri yetkililer sömürge askerlerine Türk imajıyla ilgili olumsuz propaganda yaparken, İngiltere ve Fransa'dan gelen askerlere ise Türk toprağında Türklerle değil Almanlarla savaştıklarını söylemişlerdi. Askerler, Almanlarla savaşmaya gitmişlerdi ve ölenlerin de doğal olarak Alman olması gerekirdi. Güney Grubu Komutanlığı'nın Beşinci Ordu Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda, ölü ele geçirilen bir İngiliz askerine ait olduğu belirtilen hatıra defterinde, İngiliz askerinin 25 Nisan çıkarması ile ilgili olarak “...bir yaralı Alman subayı buldum ve öldürdüm...” ifadesinin yazılı olduğu belirtilmişti. Yazı, Başkomutanlığa ulaştığında, Başkomutanlık Beşinci Ordu'dan konunun ayrıntılı bir şekilde araştırılmasını istemişti. Yapılan araştırma sonucunda İngiliz askerinin, sözünü ettiği tarihte ölen herhangi bir Alman subayının olmadığı ve hatıra defterinde geçen Alman subayı yerine, Alman'a benzeyen bir Türk subayının veya erinin öldürülmüş olması muhtemeldir denilmişti²⁴.

Alman askeri arama merakı, Fransızların Kumkale'ye yaptığı çıkarma esnasında had safhaya ulaşmıştı. Kumkale'de yaşanan çarpışmalarda esir olarak ele geçirilen 500 kadar Türk, küçük nakliye araçları ile bir Fransız savaş gemisine götürüldüğünde, gemideki herkes küpeşteye toplanmış, heyecanlı bir ruh hâli içinde Türk esirlerine bakmışlar ve esirlerin arasında Alman askeri aramışlardı. Küpeştede toplanan Fransız askerleri her açık tenli ve sarı renkli Türk esirini Alman askeri sanmışlardı²⁵.

İtilâf Devletleri cepheye o kadar değişik milletten hatta kabileden asker getirmişti ki, cephede bunların kılık kıyafetleri ve renkleri bazı sorunlar yaratmaya başlamıştı. Özellikle doğu coğrafyasından getirdikleri askerlerin kılık kıyafetleri ve renkleri Arap ve bazı Türklerin kılık kıyafetlerine ve renklerine benziyordu. Arap ve Türklere benzeyen İtilâf askerleri kendi kolluk güçleri tarafından sık sık casus zannedilip yakalanmışlardı. Hatta Türkçe tercüman olarak savaş bölgesine getirilen Rumlar, sırf Türkçe konuştukları için Türk zannedilip bir gün içinde defelarca tutuklanma tehlikesiyle karşı karşıya

²³ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 540, Dos: 2107, Fih: 6, 6-1, 6-2, 6-3, 6-4, 6-5.

²⁴ Güney Grubu Komutanlığı'ndan Beşinci Ordu Komutanlığı'na gönderilen 8 Temmuz 1915 tarihli yazısı (Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 3435, Dos: 14, Fih: 15-1) ve Beşinci Ordu Komutanlığı'nın Başkomutanlığa gönderdiği 14 Temmuz 1915 tarihli yazısı (Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 3435, Dos: 14, Fih: 15-2), Ayrıca bkz. (Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 3435, Dos: 14, Fih: 15-3, 15-4, 15-5, 15-6).

²⁵ Roux, *a.g.e.*, s. 38

kalmışlardı²⁶. Bu karışıklığı gidermek için birliklere Mayıs ayı sonlarına doğru “*Hint Askerleri ile Türklerin Kıyafetleri Hakkında Kısa Açıklamalar*” başlığı ile bir yazı gönderilmişti. Söz konusu yazıda Türklerden şöyle söz edilmişti: “...Türkler açık renkli ve genellikle siyah saçlı *-fakat Anadolu balkızından açık renkli saçlı, mavi gözülü kimselerde nâdir değildir-*, boysuz tıknaz ve biçimsiz yapılı kimselerdir. Çehreleri Moğollara benzer, yutak kemikleri çıkık ve gözleri çekiktir, fakat eğri değildir. Onların sakalları asla tıraşlı değildir. Subaylar bıyıklarını hafifçe yukarı doğru bükmeyi severler...”²⁷ Aynı yazıda Türk askerlerinin kılık kıyafetleri konusunda da bilgi verilmiş ve Türklerin giydikleri iki çeşit üniforma olduğunun altı çizilmişti:

“...Piyadenin üniforması hemen hemen bizim gibi *-İngilizler-* haki renkte elbise giyerler, düz pantolon üzerine dolak sararlar. Subayların pantolonlarında kırmızıçizgi vardır ve ceketlerinin yakaları zeytuni renktedir. Kaputlar ise kurşuni renkte ve iki yakalıdır. Miğferleri iki taraftan bağlıdır. Bunlar uzaktan tıpkı bizim *-İngilizlerin-* miğferlerine benzerler. Haki renkte ağır ve kaba malzemeden yapılmış olan eski başlıklar da birçok alaylar tarafından kullanılmaktadır. Haki dolaklar ve ayakkabılar ya kanaviçeden ya da deriden yapılmışlardır. Bazı birlikler koyu mavi renkli pamuklu kumaştan yapılmış üniformaları giymektedirler. Bu üniformaların rengi koyu ise de eskidikçe güneşin etkisiyle açık maviye dönüşmektedir...”

Yine aynı yazıda İtilâf kuvvetleri içindeki Bedevilerin de beden yapıları ve giyimleri ile ilgili de şu noktalar öne çıkarılmıştı. “...Bedeviler renkçe diğer askerlerden daha nârindirler ve ayrıca yapılı kimseler olup bunlar temiz nizam ve intizama tâbi değillerdir ve daima muhaliftirler. Develerinin birçoğu nakliye işine alışmıştır. Özel üniformaları olmayıp kendi memleketlerinin giysilerini giyerler. Uzun beyaz ve bol elbise, boz renkli karışık renkli veya siyah maşallah ile yüzlerini örterler. Beyaz bez ve bunun üzerine sarılan iki katlı siyah bir çeşit kordondan yapılmış başlık takarlar...” İtilâf kuvvetleri içindeki Hint askerlerinin kolay tespit edilmesi ve Türklerden ayıredilebilmesi için de aynı yazıda genel bir bilgilendirilme yapılmıştı:

“...Hint askerleri koyu esmer renklidirler. Mısırlılardan daha koyudurlar ancak zenciler kadar da kara değillerdir. Gurkhalar kısa boyludurlar ve Japonlara benzerler. Elbiseleri açık renkli haki ketenden yapılmıştır ve genellikle uzun setre pantolon ve dolak, siyah ayakkabı ve sarı deriden başlık giyerler. Ayrıca başa sarılan uzun sarıkları vardır...”²⁸

Avustralyalı askerlerden biri, ailesine yazdığı mektubunda, yapılan yanlış

²⁶ Roux, a.g.e., s. 186.

²⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 540, Dos: 2107, Fih: 42.

²⁸ Aynı yer.

bilgilendirmenin de etkisinde kalarak, Türkleri küçümseyen bir tavırla; "... Gelibolu sabillerine çıkma işine ananevi fiyakamızla giriştik. Bizî kim durdurabilir ki? Herbâlde melun Türkler değil!..." diye yazmıştı. Yeni Zelandalı bir teğmen ise, Türkler'in Kanal harekâtında uğradığı mağlubiyete atıfta bulunarak; ... *Kanal'daki beceriksizliği, Türk'ün dövüşmesine karşı bizde küçümseme uyandırdığından, bir deneme daha yapmaya hevesliydik...* diye yazmıştı. Avustralyalı General Birdwood'un kurmay subaylarından biri olan Yarbay Skeen, 21 Nisan'da hatıra defterine, "...Başlangıçta tatsız bir iş olacak ama hakkından gelmeye hazır iyi dövüşçülerimiz var ve beyaz adam kadar iyi bir savaşçı olduğunu hiçbir zaman gösterememiş bir düşmanımız var..." diye yazmıştı²⁹. Yarbay Skeen'in hatıra defterine yazdığı cümlelerinden, çok ilginç bilgiler ve yargılar çıkmaktadır. Öncelikle bu askerlerin, Türklerle ilgili yeterince bilgilerinin olmadığı açık seçik görülmektedir. Avustralyalılar ve Yeni Zelandalılar'a yapılan propaganda sonucu olsa gerek ki, Türkler beyaz adam olarak tarif edilmemişti. Üstelik yazılanlardan Türkler'in tarihi konusunda yeteri kadar bilgi sahibi olmadıkları da anlaşılıyordu.

Çanakkale'de savaşmış bir Avustralyalı olan Allan Jack Mauriceton, kendilerine çizilen Türk imajı ile ilgili olarak, "... O sırada bize verilen bilgiler, Türk askerlerinin barbar oldukları, esirlere çok fena muamele yaptıkları idi. Gelibolu'ya çıkıp savaşa girdikten sonra, tanığı olduğumuz gerçeklerle, bütün bunların ne kadar yalan olduğunu anlamakta gecikmeyecektik..." ifadelerini kullanmıştı³⁰. Avustralyalı bir başka asker J.L. McKinley, Türklerle ilgili önceden kendilerine verilen bilgilerin yanlışlığını daha sonra

"... Gelibolu'nun kan ve duman içindeki savaş alanında tanıdığımız Türk askerine, hiçbir zaman kin ve nefret beslemedik. Gelibolu'ya giderken onların ne türlü kötü muameleler yapabilecekleri hususunda verilen bilgilere, yapılagelen tüm olumsuz telkinlere karşın, Türk askerinin mert bir savaşçı olduğunu, olaylar içindeki tecrübelerimizle anlamıştık..."³¹

sözleriyle dile getirmişti. Rowling Lennox Henry adındaki bir başka Avustralyalı asker ise, bu konuda daha sonra şunları söylemişti:

"... Türklere karşı savaşırken, henüz 19 yaşında bir genç olarak ne o savaşın mahiyeti, ne de sebepleri hakkında esaslı bir bilgim vardı. Bildiğim tek şey, İngiltere, Türkiye'ye savaş açmıştı. Bizlerin de, o günkü duruma göre, bu karara uyması gerekmektedir..."³²

Ölü olarak ele geçirilen bir İngiliz askerinin üzerinden, ya âmirlerinin

²⁹ R. Rhodes James, *Gelibolu Harekâtı*, Çev. Halûk Saltıkgil, İstanbul 1965, s. 123.

³⁰ Baha Vefa Karay, *Mehmetçik ve Anzakarlar*, İstanbul 1987, s.108.

³¹ Karay, *a.g.e.* s.105.

³² Karay, *a.g.e.*, s. 118.

kendilerine aktardıkları Türk kimliğinin de etkisinde kalarak ya da bizzat âmirleri tarafından askerlere verilen bir öğüt cümlesinin yazılı olduğu bir not defteri çıkmıştı. Sözkonusu not defterine “...Türk’ü kovala, o geri çekilmeyi sevmez. Süngüyü mümkün olduğu kadar çok kullan...” ifadesi yazılmıştı³³.

İtilâf Ordusu’nun komuta kadrosundakiler, askerleri esir düşmemeleri için, Türklerin esirleri parçaladıkları ve hatta yedikleri gibi düzmece yalanlarla korkutmuşlardı. Ancak esir düşen İtilâf askerleri bunun hiç te böyle olmadığını esir oldukları günden itibaren görmüşlerdi. Gerek doktorların gerek hasta bakıcıların gerekse de subayların esirlere yaklaşımları karşısında şaşkına dönen İtilâf askerleri, ailelerine ve yakınlarına yazdıkları mektuplarda bunu açık olarak ifade etmişlerdir. İşte bunlardan biri ve savaşın ilk aylarında Türkler’in eline esir düşen Thomas O’Niell’in ailesine yazdığı mektuba ailesi tarafından yazılan cevabi mektupta, Türklerin yaralı esirlere nasıl davrandıkları anlatılmış ve bu davranışlarından dolayı Türk doktorlarına ve hasta bakıcılarına teşekkür edilmişti.

“Sevgili Oğlum,

Göndermiş olduğun mektubu aldık. Sahip olduğun istirahatın dolayı ne kadar mutlu olduğumuzu tarif ve izah etmekten âciziz. (...) İngiltere’de oradakinden daha fazlasına sahip olamayacağın iyi muamele ve insanlıktan dolayı, Türk subaylarına ve hasta bakıcılarına memnuniyetimizi bildiririz. (...) Bu subay ve hasta bakıcılarına nasıl teşekkür edeceğimizi bilemiyoruz. Sana sigara ve çikolata gönderiyoruz. Bunların gelişini takip edesin ki, bir daha gönderelim. Zira subay ve hasta bakıcılarının, gönderdiğimiz sigara ve çikolatalardan edeceğin ikramı kabul etmeleri bizi son derece mutlu ve bahtiyar edecektir.

Seni seven baban ve annen Mösyo ve Madam O’Niell³⁴

Çarpışmaların yoğunlaştığı Ağustos ayı içinde Türklerin eline esir düşmüş olan bir İngiliz askeri annesine yazdığı mektupta, savaş alanında yaşadıklarını ve Türklerin kendisine nasıl davrandıklarını şu satırlarla anlatmıştı:

“ ... Türkler bize iyi davrandılar ve İstanbul’a gelene kadar ellerinden geleni yaptılar. Burada bulunanlara müteşekkirim. Çünkü değirmen taşı arasından geçtim. Savaş bitinceye kadar burada kalacağım ve iyi olunca çalışmaya mecbur olacağım...”³⁵

Uçağı düşürülerek yaralı olarak ele geçirilen ve hastanede tedavi altına alınan bir İngiliz subayı ailesine içinde bulunduğu durumunu ve yaşadıklarını şu cümlelerle anlatmıştı:

³³ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 540, Dos: 2107, Fih: 24.

³⁴ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 540, Dos: 2107, Fih: 30.

³⁵ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 540, Dos: 2107, Fih: 29-4.

“Sevgili Anneciğim,

Sağlığım eski hâline geldi. Bir iki gün sonra Türkiye’deki İngiliz ve Fransız esirlerinin bulunduğu yere sevk edileceğim. Herkes bana fevkalâde nezaket ve samimiyet göstererek, sigara vs. ikram ettiler ve beni teselliye çalıştılar. Önceki gün bir at ile sekiz millik bir mesafe katettim. At çok iyiydi. Fakat bana bir binek hayvanı yerine bir uçak verselerdi daha iyi olurdu. Dün de şeytan bir hayvana bindim. Bu hayvan hızlıca koşmaya başladığında düşer gibi iki tarafa sallanmaya başlayınca ben de düşer gibi sallanmaya başladım. Dün bir subay fotoğrafımı çekti ve bir tane de bana vereceğine dair söz verdi. Bu bana kıymetli bir hâtırâ olacak. Fotoğrafta şu andaki kıyafetimi görebilirsiniz. Ayaklarımda bir plastik çizme, bir er pantolonu ve bir Türk asker ceketi ve kalpağı.

Sevgili Oğlunuz Douglas”³⁶

İstanbul Kasımpaşa Deniz Hastanesi’nde tedavi edilen bir İngiliz askeri annesine yazdığı mektupta hastanede gayet iyi bakıldığını yazmıştı³⁷.Yine hastanede tedavi edilen İtilâf askerlerinden kız kardeşlerine mektup yazan iki asker, durumlarını anlatmak için onlara mektup yazmış hayatta olduğunu ve ailesinin üzülmemesini istemişti³⁸. Frank adındaki bir başka esir ise annesine ve kız kardeşine yazdığı mektupta durumunu anlattıktan sonra ailesinden ihtiyacı olan bazı malzemeler ve para istemişti³⁹. George Gluies adındaki İtilâf askeri de halasına yazdığı mektupta durumun gayet iyi olduğunu, iyi bakıldığını ve birçok arkadaşıyla aynı yerde olduğunu, herhangi ciddi bir sıkıntısı olmadığını ve ihtiyaç duyduğu bazı şeyleri istemişti⁴⁰. Çıkarmadan önce Türkler hakkında yanlış bilgilere sahip olan İtilâf askerlerinden bazıları esir olduktan sonra Türklerden gördükleri iyi muamele karşısında oldukça şaşırılmışlardı. İşte bu şarkınlığı yaşayan askerlerden birisi anne ve babasına yazdığı mektupta bu zamana karşılaştığı insanların en iyisinin Türkler olduğunu yazmıştı⁴¹. George Marshall adındaki İngiliz askeri sevgilisine gönderdiği mektubunda adının az daha gazetelerdeki ölü listelerine geçeceğini zannettiğini, ancak esir edildikten sonra iyi tedavi edildiği için sağlığına kavuştuğunu söylemiş sevgilisinin yeni hâlini gösteren bir fotoğrafını istemişti⁴². Bir İtilâf askeri Anne ve babasına yazdığı mektupta, Türk doktorların ve hastabakıcıların kendilerine çok iyi davrandığını ve kendileriyle İngilizce olarak konuştuklarını anlatmıştı⁴³.

³⁶ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 3451, Dos: 75, Fih: 58, 58-1, 58-2, 58-3.

³⁷ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 540, Dos: 2107, Fih: 29-2.

³⁸ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 540, Dos: 2107, Fih: 29-3; Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 540, Dos: 2107, Fih: 29-5.

³⁹ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 3451, Dos: 75, Fih: 29-7; Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 3451, Dos: 75, Fih: 32-3.

⁴⁰ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 3451, Dos: 75, Fih: 30.

⁴¹ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 3451, Dos: 75, Fih: 32-5.

⁴² Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 3451, Dos: 75, Fih: 32-4.

⁴³ Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls: 3451, Dos: 75, Fih: 32-6.

Sonuç olarak, Çanakkale Savaşı öncesi ve sırasında Türklerle ilgili bilgilerin doğru verilmemesi, İtilâf askerleri arasında Türkleri küçümseyici bir ruh hâli doğurmuştu. Gerçeklerle yüzleşen İtilâf askerleri, durum karşısında şaşırılmışlar, bu da savaşma güçlerine etki etmişti. Türkler ile ilgili bu yanlış imaj yaratma çabaları göstermektedir ki, “düşman” doğru ve sağlıklı bilgilerle tam olarak tanınırsa, mücadele edilmesi kolay bir “düşman” olur. Aksi takdirde sonuç bozgundan öteye gidemez.

Kaynakça

Genelkurmay Atase ve Denetleme Başkanlığı Arşivi

Kitaplar

- Aker, Şefik, *Çanakkale Arıburnu Savaşları ve 27. Alay*, İstanbul 2001
Bartlett, E. A., *Çanakkale Raporları*, Çev. Rahmi, İstanbul 1332
Capitaine Henri Feuille, *Face Aux Turcs: Gallipoli 1915*, Paris 1934
Halis, *Çanakkale Raporları*, İstanbul 1975
Hamilton, Ian, *Gallipoli Diary/Gelibolu Günlüğü*, Çev. Osman Öndeş, İstanbul 1972
James, R. Rhodes, *Gelibolu Harekâtı*, Çev. Halûk Saltıkgil, İstanbul 1965
Karay, Baha Vefa, *Mehmetçik ve Anzaklar*, İstanbul 1987
Keegan, John, *Savaş Sanatı Tarihi*, İstanbul 1995
Musevilerle 500 Yıl, Ankara 1992
Newinson, H., *The Dardanelles Campaign*, London 1918
Patterson, J. H., *With the Zionists in Gallipoli*, 1916.
Roux, Charles, *L'expédition des Dardanelles au jour le jour./ Çanakkale Seferi*, İstanbul 1331
Sunata, İ. Hakkı, *Gelibolu'dan Kafkaslara Birinci Dünya Savaşı Anıları*, İstanbul 2003
Keleşyılmaz, Vahdet, "Çanakkale Muharebeleri Hakkında Bir Rapor ve Bir Değerlendirme", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 43, Mart 1999
Pollins, Harold, "11th Tower Hamlets Volunteers: The First Jewish Unit in the British Army", *The Bulletin of the Military Historical Society*, Vol.48, No. 191. February 1998.

Sürelî Yayınlar

Tanin Gazetesi